

جهانگردی و فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی

دکتر محمد مسیبی

بالتدی اقتصاد، غنی فرهنگ و صدور اندیشه اسلامی

چکیده

جهانگردی عبارت است از سفری موقتی و کوتاه مدت برای استراحت، سیروسبیاحت، کار و دیگر دلایل به خارج از محیط معمول خویش.

مقدمه

قل سیروافی الارض فانظرو کیف بدأ الخلق ثم ینشی النشاء الاخره ان الله علی کل شیء قدير

دین مبین اسلام به گردشگری و سیر در آفاق و انفس به عنوان مبحثی پندگیرانه و عبرت جویانه در پیدایش و چگونگی خلقت و آثار پیشینیان برای تنبه و آگاهی و درک بهتر خالق هستی اهمیت زیادی قائل شده است. جهانگردی به منظور فهم حقایق هستی و نظام سراسر حیرت ملک الهی که همگی آینه‌ای از جمال، جلال و جبروت است، انسان را مجذوب زیبایی‌ها و عظمت خلقت می‌کند. به این ترتیب سیر و سفر به عنوان نیاز فطری برای ارضای حس زیباشناسی، کمال‌جویی و درک ناشناخته‌ها، همراه با خلقت انسان در وجود وی به ودیعت نهاده شده است، و توجه به گردشگری در ابعاد مختلف آن پاسخگویی به نیاز انسان است.

با وجود نیاز فطری انسان به سیروسفر توجه به آن به عنوان یک صنعت و منبع مهم درآمد ارزی مربوط به یکی دو دهه اخیر می‌باشد. توجه به اقتصاد جهانگردی سبب ایجاد سازمانها و مؤسسات بزرگی در کشورها و سطح بین‌المللی شده است. هر چند فعالیتهای جهانی برای جلب جهانگردان و سیاحتان غالباً برای جنبه اقتصادی و درآمدهای ارزی آن می‌باشد. اما به اعتقاد ما جهانگردی صرف نظر از ابعاد اقتصادی آن یک پدیده فرهنگی است. در این نوشتار سعی بر این است که مقوله فرهنگی ایرانگردی و جهانگردی مورد بررسی قرار گیرد.

تعامل فرهنگی و گردشگری

گردشگری عبارت است از خروج مایل و رغبت پس‌اندازهای خود برای گذران اوقات فراغت و شاد زیستن در مناطق امن. جهانگرد به کسی

توجه به جهانگردی بخصوص در دهه ۱۹۸۰ غالب کشورها را بر آن داشت که برای جلب هر چه بیشتر سیاحتان و جهانگردان تلاش نمایند. درآمد صنعت جهانگردی در سالهای اخیر نزدیک ۳۰۰ میلیارد دلار می‌باشد و با وجود اینکه ایران جزء ده کشوری است که بیشترین جاذبه‌های تاریخی، باستانی و فرهنگی را داراست تنها سالانه حدود ۲۰۰ هزار دلار از صنعت جهانگردی نصیب کشورها می‌شود.

دین مبین اسلام گردش در پهنه گیتی را به عنوان درک حقایق هستی توصیه نموده است و سیر آفاق و انفس را که آینه‌ای از زیبایی‌های خلقت و عظمت خالق و عبرت از گذشتگان و توجه به اسرار آفرینش و بیداری دل و جان است را سفارش نموده است.

در این نوشتار با توجه به آیات کریمه الهی، غنای فرهنگ اسلامی و هویت تاریخی کهن ایرانی به اثرات فرهنگی گردشگری و چگونگی تعامل و تقابل فرهنگ جهانگردی و ایرانگردی با فرهنگ اصل اسلامی و ایرانی مورد مطالعه قرار گرفته است. و روشن گشته است که ایران بعنوان کانون جوشان انقلاب اسلامی و داشتن سابقه دیرینه تاریخی و آثار بدیع و عبرت‌آموز می‌تواند از رهگذر جهانگردی علاوه بر درآمد ارزی، مرکزی برای گسترش اندیشه‌های ناب اسلام و صدور فرهنگ پربار اسلامی - ایرانی باشد. چرا که در تعامل فرهنگ‌ها، اندیشه‌های برتر و هویت‌های اصلی بر فرهنگ مقابل اثر گذاشته و در این کنش نه تنها از اثرات منفی آنها مصون خواهد ماند بلکه موجبات صدور فرهنگ مترقی اسلامی را نیز فراهم آورده و با اخذ عناصر مثبت دیگر فرهنگ‌ها بالتدی و بویایی بیشتری می‌یابد.

اطلاق می‌گردد که محل اقامت خود را برای مدتی کمتر از یکسال ترک نموده و در محل جدید کسب درآمد نماید (Ogilvie, ۱۹۹۳).

براساس تعریف سازمان جهانگردی، جهانگردی یا سیاح شخصی است که به کشور یا شهری غیر از محیط زیست خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نباشد سفر کند و قصد از سفرش تفریح، استراحت، ورزش، دیدار اقوام و دوستان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در همایشها، معالجه، مطالعه و فعالیت‌های مذهبی باشد. (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۱).

با وجود اینکه در تعاریف فوق کمتر به اثرات اقتصادی گردشگری توجه شده است اما پدیده مزبور اثرات مهمی در اقتصاد جهانی داشته و در سال ۱۹۹۲ تعداد سفرهای جهانگردی در جهان بالغ بر ۴۷۵ میلیون نفر و درآمدهای ناشی از آن ۲۷۹ میلیارد دلار ارزیابی شده است. (سیناد مستضعفان، ۱۳۷۱)

صنعت جهانگردی در کشورهای مانند آمریکا، اسپانیا، ایتالیا و فرانسه بخش مهمی از درآمد ملی این کشورها را تأمین می‌کند (۱۹۶۹، Peters) بعنوان مثال درآمد ارزی کشورهای فوق در سال ۱۹۹۲ به ترتیب برابر ۱۹۲،۴۹، ۱۸۵، ۱۸۵، ۲۱۵ میلیارد دلار بوده است. (سلطانی، ۱۳۷۲).

با وجود اثرات اقتصادی غیرقابل انکار صنعت جهانگردی که به شمعای از آن اشاره شد، پدیده مزبور اثرات شگرف فرهنگی و اجتماعی را نیز به دنبال دارد. فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است که دانش، اعتقادات، قوانین، آداب و رسوم و هر امری که دیگر انسان را شامل می‌شود (۱۹۷۱، Braun). تایلور مردم شناس انگلیسی فرهنگ را مجموعه علوم، دانشها، هنرها، افکار، اخلاقیات، مقررات و قوانین، آداب و رسوم و سایر آموزه‌ها و عاداتی می‌داند که انسان به عنوان یک عضو جامعه کسب می‌کند.

اثرات فرهنگی گردشگری و جهانگردی به سه شیوه فرهنگ‌پذیری، فرهنگ‌کناری و تأثیرات متقابل فرهنگی قابل مطالعه و بررسی است. در کتب متقابل و تعامل فرهنگ‌ها، عناصر فرهنگی، اندیشه‌ها و ارزشها در تقابل یکدیگر قرار می‌گیرند.

و در این تعامل، فرهنگ غنی‌تر و اندیشه برتر بر فرهنگ ضعیف‌تر اثر گذاشته و یاخذ عناصر مثبت فرهنگ مقابل بالندگی و غنای بیشتر خود را سبب می‌گردد. به عنوان مثال در قرون اولیه ظهور اسلام، اندیشه‌های نو و فرهنگ پویای اسلامی سبب شد که اروپاییان برای اخذ علوم اسلامی به سرزمینهای اسلامی کشیده شده و علوم و هنرهای را فرا گرفته و اشیایی را با خود به اروپا ببرند (مکارم شیرازی، ۱۳۴۸). در قرون وسطی دنیای اسلام در جهان مسیحیت، از طریق بازرگانی، جنگهای صلیبی و ترجمه کتب عربی و مسافرنهای اندیشمندان اروپایی به دلایل فوذهای گوناگونی داشته است (ویل دورانت، ۱۹۸۶).

مطالعات تاریخی نشان‌دهنده نفوذ دین مقدس اسلام در اثر تسادات فرهنگی از طریق گردشگری و جهانگردی است. کشورهای مسلمان شرق آسیا مانند مالزی و اندونزی بر اثر تقابل فرهنگ سیاحان و تجار ایران به دین مقدس اسلام گردن نه با زور شمشیر و یا در سابه

تبلیغات مبلغین، بنابراین اندیشه برتر و فرهنگ ناب و پویای اسلامی در قالب رفتار مسلمانان در این منطقه گسترش یافت و به قسمتهایی از شبه قاره هند و چین و چین راه یافت.

به این ترتیب قدرت بالنده فرهنگ اسلامی و تمدن کهن ایرانی با سابقه چندین هزار ساله خود هویت فرهنگ غنی ایرانی - اسلامی را پستانه نهاده است و سبب شده است یزده تنهایی به اندازه کل یونان هویت تاریخی داشته باشد (کارزونی، ۱۳۷۴). این هویت عظیم اسلامی - ایرانی همراه با فرهنگ انقلاب می‌رود که دوباره نقش تاریخی خود را بازیافته و به ابغای آن بپردازد.

شاید اگر به جهانگردی با بنیاد فلسفی تعالیم اسلامی نگریسته شود بتوان تمهیداتی اندیشیده تا ضمن تأمین درآمد ارزی از بسیاری از مسایل و مشکلات ناشی از آن دور ماند به هر حال جامعه ایران که پدید خاص به مسایل می‌گیرد و به شدت در پی بالایش رفتارها و تصمیم‌ها در قالب عقود و پیش‌رفضهای اسلامی است، در این زمینه نیز بایستی خلاقیت و نوآوری را از خود نشان دهد (رامشت، ۱۳۷۲). تا از این رهمودنه تنها از پی آمدهای مملی جهانگردی مصون ماند بلکه با مرور اندیشه انقلابی خود در قالب، فرهنگ اسلامی انقلابی، تمدن و هویت ایرانی و فروش فرآوردها و صنایع دستی و ... رسالت تاریخی خود را در صدور فرهنگ ناب اسلامی - ایرانی انجام دهد.

قرآن کریم و فلسفه گردشگری

قرآن مجید به عنوان کتاب هدایت و سعادت، نسخه توسعه و تکامل و مجموعه‌ای از فرهنگ، در آیات بسیاری انسان را به تحصیل علم و معرفت، شناخت و تعقل دعوت نموده و با سفارش در سیر آفاق و انفس، یکی از مکانیسم‌های مزبور را جهانگردی و سیاحت معرفی نموده است (نصری، ۱۳۷۴).

در ذیل به چند آیه شریفه قرآن کریم در این زمینه اشاره می‌کنیم

۱- عبرت از عاقبت مشرکان، گذشگان، مجرمان، تکذیب‌کنندگان

فسیر وافی الارض فانظر کیف کان عاقبه المکذبین (لل عمران، آیه ۱۳۷)

قل سیر و فی الارض ثم انظر و کیف کان عاقبه المکذبین (الانعام، آیه ۱۱)

فسیر وافی الارض فانظر و کیف کان عاقبه المکذبین (التحل، آیه ۳۶)

قل سیر و فی الارض فانظر و کیف کان عاقبه الذین من قبل کان

اکثرهم مشرکین (الروم، آیه ۲۶)

افلم یسروا فی الارض فینظر و کیف کان عاقبه الذین من قبلهم و

الدار الاخره خیر للذین اتقوا الفلانتعقلون (یوسف قسمتی از آیه ۱۰۹).

۲- توجه به اسرار آفرینش

قل سیر و فی الارض فانظر و کیف بدأ الخلق ثم الله ینشی

النشاهه الاخره ان الله علی کل شی قدیر (العنکبوت، آیه ۲۰)

و جعلنا بينهم وبين القرى التي باركنا فيها قرى ظاهرة وقدرنا فيها السبيل سيروا فيها ليالي وإياما آمنين (سبا، آیه ۱۸).

۳- پی بردن به اصالت ایمان در مقابل مادیات و داشتن دل بی‌تا و گوش شنوا

اولم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبة الذین من قبلهم کانوا اشد منهم قوه واثاروا الارض وعمروها اکثر مما عمروها و جاءتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم و لکان کانوا انفسهم یظلمون (الروم، آیه ۹)

افلم یسروا فی الارض فتکون لهم قلوب یعقلون بها اواذان یسمعون بها فانها لا تعمی الا بصار و لکان تعمی القلوب التي فی الصدور (الحج، آیه ۴۶).

بنابراین حضرت حق تعالی فلسفه گردشگری و سیر و سیاحت را در راستای پند عبرت‌انگیزی از گذشتگان، توجه به آثار خلقت باری تعالی، بیداری دل و جان شکوفا شدن فطرت خداجوی انسانی قرار داده است، و هرگونه برنامه‌ریزی در راستای ایرانگردی و جهانگردی باید این فلسفه را فرآوری خود قرار دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

جهانگردی حرکتی آگاهانه و آزادانه در طبیعت به منظور شکوفایی فطرت، گردش در طبیعت، بازدید از سوازیات فرهنگ بشری، زیارت از اماکن مقدس، گذران اوقات فراغت و حفظ بصری از پدیده‌ها و اماکن فرهنگی و تاریخی و ... می‌باشد.

دین مبین اسلام گردش در سرتاسر گیتی را به منظور عبرت‌گیری از گذشتگان توجه به زیبایی‌های خلقت و توجه به اسرار آفرینش و بیداری دل و جان و شکوفایی فطرت خداجوی انسان توصیه نموده است. خداوند انسان را با ویژگی سیر در بر و بحر آفریده است. هو الذی یسیرکم فی البر و البحر (یونس، قسمتی از آیه ۲۲) و بزرگواری و ارزشمندی و کرامت انسان را نیز چنین قرار داده است. لقد کرمنا بنی آدم و جعلنا هم فی البر و البحر (بنی اسرائیل، قسمتی از آیه ۷۰).

ایرانگردی و جهانگردی عامل تضارت افکار و تعامل اندیشه‌ها، فرهنگ‌ها و تمدن‌ها است. در این تقابل تمدنهای پویا و اندیشه‌های ناب بر فرهنگ‌های ایستا و منحط برتری یافته و بالندگی می‌یابند. فرهنگ مترقی اسلامی و تمدن غنی و دیرپای ایرانی در تعامل اندیشه، افکار با فرهنگ‌های دیگر در صورتی که با خلاقیت و نوآوری توأم شوند و با بنیان‌های فلسفی مستدل اسلامی همراه گردند، نه تنها در کنش متقابل با سایر فرهنگ‌ها از تأثیرات منفی آنها آسیبی نخواهد دید. بلکه همان‌گونه که تاریخ قرون اولیه اسلامی شاهد آن است با تأثیرگذاری بر سایر فرهنگ‌ها، موجبات صدور اندیشه‌های اسلامی را فراهم خواهد آورد.

کشور ایران دارای توانهای بالقوه و بالفعل برای جذب جهانگردان و سیاحان می‌باشد. مناظر طبیعی بکر و زیبایی که قطعاتی از بهشت موعود

را تداعی می‌کنند، جنگل‌ها، آبشارها، غارهای مختلف نمکی و آهکی، دریاچه‌های زیبا، سواحل جالب و ... مناظر وهم‌انگیز صحاری و بیابانها و ... و همراه شدن آنها با مزاریت تاریخی بسیار غنی که بعضاً در دنیا بی‌نظیر هستند و از نظر قدمت سر در افسانه‌ها می‌سایند. وجود فرهنگ‌متنوع، آداب و سنن مختلف و صنایع دستی فوق‌العاده زیبا، ارزان و متنوع، امکاناتی هستند که کمتر کشوری در جهان دارا می‌باشد.

در صورتی که راهکارهای مناسبی برای معرفی و شناسایی توان‌های جذب جهانگردان فراهم آید نه تنها منابع پایان‌ناپذیری از ارز را برای کشور فراهم میکند بلکه با هویت فرهنگی و تاریخی غنی ایرانی - اسلامی امکان صدور اندیشه و فرهنگ اسلامی را نیز فراهم می‌کند. هر کدام از صنایع دستی ماکه از طریق سیاحت و ایرانگردان به کشوری برده شود همراه با آن اندیشه و فرهنگ و ایدئولوژی سازنده آن که همان فرهنگ اسلامی - ایرانی است نیز به آن کشور راه خواهد یافت. بنابراین باید با تمام نیرو سازوکارهای لازم و مناسب را فراهم آورد تا از این طریق فریاد اسلام را راحت‌تر به گوش جهانیان برسانیم. □

به امید آن روز و السلام

منابع

- ۱- بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، ۱۳۷۱، کتاب جهانگردی (WTO) - ۱۹۹۲ - سازمان سیاحتی و مراکز تفریحی سال ۱۳۷۱، ص ۴۴.
- ۲- رامشت، محمدحسین، ۱۳۷۴، طرح ایجاد زمینه‌های مطلوب برای توریسم فرهنگی در استان اصفهان، فصلنامه فرهنگ اصفهان سال اول، شماره اول، پاییز ۱۳۷۴، صص ۶۷-۶۹.
- ۳- سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۱، سالنامه آماری کشور، مرکز آمار ایران، سال ۱۳۷۱، ص ۲۷۱.
- ۴- سلطانی، محمدعلی، ۱۳۷۴، اهمیت و توسعه توریسم در کشورهای جهان سوم، ویژه‌نامه سینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، صص ۸۹-۱۱۲.
- ۵- قرمزاده، حسن، ۱۳۷۴، مقدمه بر اقتصاد و سیاست‌گذار توریسم، چاپ اول، اصفهان، انتشارات مانی، صص ۳۹-۴۲.
- ۶- کازرونی، ۱۳۷۳، مصاحبه مهندس کازرونی رئیس سازمان میراث فرهنگی، خبرنگار شماره دو، دومین اجلاس ایرانگردی، جهانگردی «فرهنگ و توسعه».
- ۷- مکرم شیرازی، ناصر، ۱۳۳۸، اسرار عقیدت‌ماندگی شرق، قم، انتشارات نسل جوان، ص ۵۶.
- ۸- نصری، محسن، ۱۳۷۴، هنر شهادت و جانبازی در شهر شهیدان، اصفهان، ویژه‌نامه سینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، صص ۱۸۳-۲۰۸.
- ۹- ویل دووات، ۱۹۸۶، تاریخ تمدن، عصر ناپلئون، ترجمه اسماعیل دولت‌شاهی، علی اصغر بهرامی، ۱۳۶۵، جلد ۱۱، صص ۲۲۲-۳۰۷، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- 10- Braun, D.D. 1971, Sociology, Nebraska: Cliff's Notes PP. 18-25.
- 11- Oglivic , F.W, 1993, The Tourism movment, An economic Study, London. PP 3-4.
- 12- Peters, michael, 1969, International Tourism. The Economic and Development of International tourist Traed. London Huchisonand Company P.173.